

aan dit filosofische denken voldoende openheid biedt, wat niet van elke universiteit - en ik denk hier aan de Vrije Universiteit van Brussel in het bijzonder - kan worden gezegd.

Jacques DE VISSCHER

WIJSGERIGE TEKSTEN

Wilfried Goossens (red.), *Tekst-Wijs 1. Wijsgerige teksten ter lezing toegelicht*. Leuven/Amersfoort. Acco, 1989, 115 blz., 295 Bfr. ISBN 90 334 1985 8

Met enkelen rond een tafel zitten en een tekst lezen en herlezen, bespreken en notities nemen tot men de tekst begrijpt - dat is een van de belangrijkste en beste middelen om zich grondig met een filosofische tekst in te laten. Het is een werkwijze die men in sommige universiteiten, centra voor wijsbegeerte of zelfs in een 'privatissimum', in een vriendenkring beoefent. Zoök in het Brusselse Centrum voor Wijsbegeerte van de Universitaire Faculteiten van Sint-Aloysius: daar organiseert men al meer dan tien jaar 'tekstlezingen', en de neerslag van zo'n leatuur biedt redakteur Goossens nu aan. Zoals hij in zijn woord vooraf zegt, is de opzet al een filosofisch programma: "De wijsheid der teksten zelf direct en dicht bij een hele waaier geïnteresseerden brengen: zowel bij de 'amateur' die slechts af en toe wat dieper kan graven, als bij de student en zelfs vakfilosoof" (blz. 9-10). Dat dit een uitstekend initiatief is, staat buiten kijf.

Welke teksten komen hier nu aan bod. Samensteller Wilfried Goossens presenteert het derde hoofdstuk van Kants *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, Johan Taels biedt een analyse van Kierkegaards *Vrees en beven* aan, Jan Frans Lindemans heeft het over de vervreemding in de *Parijse Manuscripten* van Marx, Rik Bostoen bespreekt Freuds *Die Zukunft einer Illusion*, en tenslotte laat Martin Palmaers *Bauen Wohnen Denken* van Heidegger spreken. Het is een verantwoorde keuze die iedereen smaak voor het filosofisch lezen moet kunnen prikkelen.

Terecht is het niet de bedoeling van de initiatiefnemers geweest om gemakkelijke teksten te kiezen. Het hoofdstuk uit het boek van Kant is zeker niet eenvoudig, maar in ieder geval slaagt Goossens erin de belangrijkste problemen en resultaten van deze tekst aan de oppervlakte te brengen. Men is al te vaak geneigd de ethiek van Kant uitsluitend uit deze *Grundlegung* te halen, en dan meestal nog uit de eerste twee hoofdstukken, terwijl het voor Kant - althans voor dit boekje van 1785 - om het laatste hoofdstuk ging, een hoofdstuk dat men trouwens als de voorbereidende leatuur voor de *Kritik der praktischen Vernunft* (1788) moet beschouwen; een leatuur die men daarenboven moet afsluiten met het tweede deel van de *Kritik der Urteilskraft* en het eerste deel van de *Religion*. Nu, dat laatste zegt Goossens jammer genoeg niet, maar zijn analyse is in ieder geval zeer degelijk, en bereidt impliciet de verdere, hier gesuggereerde leatuur voor. Het is goed hier te lezen dat Kant *geen* dualist is van de zintuiglijke en intelligente wereld, dat Kant hier een afgemeten vraagstelling behandelt en dat hij er zich voor hoedt het 'zich als intelligentie denken' als een ik dat intelligent

is voor te stellen, "wat er een ding zou van maken dat voorwerp kan zijn van een onmogelijk 'hineinschauen'" (blz.32). Zoals alle andere hoofdstukken, sluit Goossens zijn analytische bemerkingen af met enkele pertinente wijsgerige slotopmerkingen.

Het boek bevat hoofdstukken over Marx en Freud; men zou, zoals dit tegenwoordige (modieus) gebruikelijk is, ook Nietzsche verwachten, want de drie namen worden tegenwoordig in één adem 'de wijsgeren van de achterdocht' genoemd. Nu geen Nietzsche, maar Sören Kierkegaard, die men in academische kringen een beetje schuwt, waarom? Gelukkig niet in *Tekst-ijds 1*, waar Johan Taels voor een heel instructieve ontleding van Kierkegaards christelijke existëntiedialektiek zorgt aan de hand van het boek *Vrees en beven*. De lezer ervaart vlug dat Taels Kierkegaards oeuvre uitstekend kent, zodat hij eigenlijk geen moeite heeft om de lezer tot verdere lectuur aan te zetten. *Vrees en beven* loont inderdaad de moeite; door dit boek - alsook door vele andere - maakt men kennis met de niet vrijblijvende cultuur- en religiecritiek van de Deense denker.

Jan Frans Lindemans is de auteur van het artikel over Marx. Van de lectuur van de zogenaamde Parijs Manuscripten, die Marx in het midden van de jaren veertig van de vorige eeuw in de Franse hoofdstad heeft geschreven, niet heeft afgewerkt en nooit voor publicatie bestemd, heeft Lindemans, dank zij zijn analytisch en logisch talent, een boeiende dialoog gemaakt - een gesprek met een tekst, die uiteindelijk, zoals alle grote teksten, zijn geheim niet volledig prijs geeft. In zijn slotbemerkingen, maakt hij de volgende kritische overweging in verband met een interessant thema uit die vroege geschriften van Marx, met name de vraag naar de mens, die niet tot zijn economisch gedrag kan worden gereduceerd: "Nu is Marx er niet in geslaagd een mens-beeld inhoudelijk op te vullen. Het vervreemdingsbegrip dat wordt geanalyseerd is daarom ook formeel: het is de verstoring van het dialectisch proces van zelfrealisering, van de formele vrijheid. Voor de analyse van zo'n formeel begrip is de taal van de idealistische filosofie uiteraard zeer geschikt. Het grote probleem bij Marx is echter dat hij in latere werken eigenlijk precies hetzelfde wil laten 'zien' als in zijn zogenaamde jeugdwerken, maar dat dan in een 'wetenschappelijke' taal wil verwoorden. Het gevolg is dat Marx moeite krijgt met de verwoording van het formeel-normatieve niveau" (blz.76). Dit belet echter niet dat deze Parijse manuscripten belangrijk zijn, omdat Marx *filosofisch* de vraag naar de menselijke verhoudingen heeft gesteld en hierbij rekening houdt met het feit dat hij dingen creëert en produceert. Lindemans heeft dit in zijn artikel goed aangetoond.

In het vierde artikel komt *Die Zukunft einer Illusion* van Freud aan de beurt; de auteur is Rik Bostoën, die zoals de andere auteurs, de tekst eerst formeel inleidt, om hem daarna te analyseren en om er tenslotte enkele persoonlijke beschouwingen aan toe te voegen. Freud heeft inderdaad altijd een ambivalente verhouding ten aanzien van de religie gekend - dat is immers het thema van Bostoën. De toekomst van een illusie is de toekomst van de religie; dank zij de vooruitgang van het wetenschappelijk denken, zo meent Freud, zal aan de religie als vertroosting een einde komen. Alleen de wetenschap is geen illusie, en het zou een illusie zijn te menen dat de mens van elders iets zou kunnen krijgen, wat de wetenschap niet kan geven. In zijn slotcommentaar gaat Bostoën - overigens terecht - in tegen de scientistische pretenties van Freud. Dit hoofdstuk betekent een klare en heldere eerste inleiding tot de godsdienstpsychologie van de grondlegger van de moderne psychoanalyse; het is ook goed hierin enkele met Freud verwante zielen geciteerd te zien: Lucretius, Spinoza en Feuerbach. Alleen heeft Bostoën mij er niet kunnen van overtuigen dat deze tekst, *Die Zukunft einer Illusion*, een *belangrijke* wijsgerige tekst is.

Het laatste hoofdstuk is aan Heidegger gewijd, een wijsgeer die wel steeds de moeite loont. Maar ondanks de erudiete kennis van Martin Palmaers valt dit hoofdstuk toch uit de toon. In tegenstelling tot alle andere auteurs verwijderd Palmaers zich heel vlug van de Heidegger-tekst (*Bauen Wohnen Denken*) zodat het thema van bouwen en wonen nauwelijks uit de verf komt. De auteur is zo bekommerd om een massa praesupposita ter sprake te brengen - men vindt een massa referenties - dat de te lezen tekst haast niet aan bod komt. De lezer raakt eerder afgeschrikt om Heidegger te lezen dan aangemoedigd. Daarenboven komen er enkele onnauwkeurigheden voor: het is niet zo dat in *Bauen Wohnen Denken* "geregeld sprake (is) van het 'huis van het Zijn'" (blz.99); ook is het volgende niet het thema van het besproken opstel: "Ook woont hij niet *alleen*, want dit wonen is de openheid waarin het Andere kan plaats nemen, zodat het wonder van alle wonderen gebeurt 'dat er iets is en niet veeleer niets'" (blz.99). Dit laatste is een haast levinasiaanse interpretatie, maar gegoten in hoofdzakelijk heideggeriaanse woorden; het is helaas een van Heideggers belangrijkste lacunes dat het 'Mitsein' bij hem zo mager gedacht is. Tenslotte bestaat er wel een vertaling (door Geert Hovingh) van het genoemde stuk: *Bouwen Wonen Denken* (Oase-cahier 2, 1986).

Om af te sluiten een schoolse opmerking. Indien eerstejaars of zelfs kandidatuurstudenten wijsbegeerte met nauwgezette didaktische begeleiding de vijf hier besproken teksten zouden lezen en analyseren, dan zou dat een niet te onderschatten succes zijn. Dit bescheiden *Tekst-Wijs*-boekje kan in zijn praktische uitwerking al niet meer zo bescheiden zijn, maar men hoeft trouwens ook niet altijd zo bescheiden te doen !

Jacques DE VISSCHER

VIJFTIG JAAR 'TIJDSCHRIFT VOOR FILOSOFIE'

Registers 1964-1988 - Tijdschrift voor Filosofie, Leuven, 1988, jrg.50, nr.4, supplement bij het december-nummer, 473 blz.

Onze Leuvense collega's van het *Tijdschrift voor filosofie* hebben alle reden om feest te vieren: hun tijdschrift, mooi, prestigieus en volumineus uitgegeven, bestaat een halve eeuw. Het werd in maart 1939 gesticht, nadat een jaar voordien in Gent enkele jonge paters dominikanen met het voor hun omgeving gewaagde idee rondliepen om een nieuw degelijk wijsgerig vaktijdschrift op de markt te brengen. In Vlaanderen bestond toen niets van dien aard. Deze initiatiefnemers vonden steun bij hun geleerde confrater De Petter die dan ook de eerste hoofdredakteur zou worden. Het initiatief kreeg zowel in de katholieke wereld als in Nederland tegenwind. In Rome vreesde men een al te modernistische en een te weinig thomistische tendens; in Nederland vreesde het *Algemeen Nederland Tijdschrift voor Wijsbegeerte* (dat nog steeds bloeit) een onaangename concurrentie - trouwens 'katholiek' en 'Vlaams' heeft in Nederland al meer dan eens argwaan gewekt. Ondertussen is het *Tijdschrift voor filosofie* al lang een aanvaard feit geworden. Het heeft niet alleen stand weten te houden, het heeft vooral vijftig jaar lang een verdiende plaats in het wijsgerig leven veroverd - niet alleen in Vlaanderen of in